

(ח) בד"א כשהטומאה כנגד הארובה, ואם הטומאה בבית, לדעת שניהם, הבית טמא, וזה כולל גם המקום שכנגד הארובה בבית. אולם אין הטומאה עוברת לעלייה, שהפתח נחשב כסתום כיון שאין בו פותח טפח.

(ט) לדעת הריטב"א, בכגון זה שאין בארובה פותח טפח, והטומאה בבית, לא זו בלבד שאין הטומאה עוברת לעלייה, אלא שכל נגד הארובה גם בבית אינו כלול בכלל הבית, משום שאין לבוד באמצע, ע"כ המקום שכנגד ארובה, כאילו מוצא מכלל אהל הבית.

(י) היתה הפיתחה שבתקרה חוצה את הבית מעבר לעבר, לדעה זו של הריטב"א, גם בכה"ג שיש עלייה על גבי הבית, הטומאה שבצד אחד של הפיתחה מתעכבת ליד הפיתחה ואינה עוברת לצד השני, כשם שמה"ט אינה יכולה לעבור לעלייה.

(יא) אולם אין זו דעת כל אותם ראשונים שהובא באות ח, שמאחר שלדעתם בארובה שאין בה פותח טפח, גם תחת הארובה הטומאה עוברת (ורק לעלייה אינה עוברת דרך פחות מפי"ט). כמו כן בזה עוברת גם לצד השני של הבית, וכל הבית טמא.

(יב) חבוט רמי - פירושו שרואים העליון יורד למטה וסותם הפתח, ותחתון עולה אף הוא למעלה, ועי"ז הכל נחשב לסתום. וזה בין לקולא בין לחומרא.

(יג) לדעת רש"י, תוס', הר"ח, וכן כפי שהסקנו - היא גם דעת הר"ש הר"מ הרא"ש והמהר"ם, אומרים חבוט רמי כל שיש בעליון רוחב טפח, גם אם הפתח למטה הוא פחות מטפח. לדעת הריטב"א וכן הר"ן, כל שאין רוחב טפח בין בעליון ובין בפתח דלמטה אין אומרים חבוט רמי.

(יד) שלשה הענינים שהוזכרו: דין לבוד דטומאה, אם הוא בג"ט כמו בעלמא, או רק טפח; טומאה בבית וארובה פותח פחות מטפח לעליה שהיא סתומה, אם הכלים שבבית למטה מול הארובה טמאים או לא; אם אומרים חבוט רמי בפתח שהוא פחות מטפח והעליון הסותם יש בו רוחב טפח - שלשה ענינים קשורים אהדדי. והמחלוקת שבאחד מהענינים הנ"ל גוררת אתה מחלוקת בשני הענינים האחרים.

(טו) בית ועליו עלייה סתומה וסדק בתקרת הבית שהוא פחות מרוחב טפח עובר מעבר לעבר וחוצה התקרה - טומאה בצד האחד של הבית, תלוי במחלוקת הנ"ל (אות יד) אם הטומאה עוברת מתחת לסדק לצד השני של הבית. שלדעת רש"י ואידך שסוברים כמותו (לעיל אות יג) כל הבית טמא, ורק העלייה שעל גביו טהורה, ואילו לריטב"א הטומאה מתעכבת ליד הסדק ומה שמתחת לסדק וכן כל מה שמעבר לו בבית - טהור.

(טז) להלכה כיון שהיא מחלוקת בדאורייתא, ורוב סברי כרש"י וכנ"ל, ודאי שיש לנהוג לחומרא.

(יז) בית בנוי כנ"ל אות טו והטומאה בו כנ"ל שם, כל שפתוח אליו, הטומאה מתפשטת לשם, כמו בבית עצמו, והכל מן התורה.

(יח) לזאת נוסף מה שכתב במהרי"ט ח"א סי' פ"ה שסומכים על חזקת כהונה. (ודומה שאף הכהנים עצמם לא ניח"ל להחזיק עצמם בספק כהנים או חללים). ועל המסתפקים כי וז"ל: "ותימא על עצמם, היאך הם נותנים חמש סלעים לכהן בפדיון הבן וכו' ואין אנו מצריכים אותו להביא ראיה על יחושו, אלא הך מילתא בורכא היא". וד"ל.

סימן צא : בענין "אילן הסמוך למיצר"א.

במס' ב"ב (דף כ"ו): אמר עולא אילן הסמוך למיצר תוך ט"ז אמה גזלן הוא ואין מביאים ממנו ביכורים. ובמסקנת הסוגיא, לשון שני בדעת ר' יוחנן שחולק על עולא וס"ל שמביא ביכורים, לפי שעל מנת כך הנחיל יהושע את הארץ. ובב"ק (דף פ"ב). מסיק שם שלפי דברי ר' יוחנן הללו יש להוסיף על עשר תקנות שתקן יהושע לדעת ריב"ל, גם תקנה נוספת זו.

והעירו נו"כ של הרמב"ם (פ"ה מה' נז"מ הי"ג - הלח"מ, ופ"ב מה' ביכורים הי"א - המל"מ) שהרמב"ם לא מנה אלא עשר תקנות יהושע, אעפ"י שפוסק כר"י שמביאים ביכורים, ומנימוק הנ"ל שעל מנת כך הנחיל יהושע את הארץ. וצ"ע.

ב.

בתוס' בסוגיא (ד"ה גזלן הוא) הביאו מפירוש הר"ח שפירש הא דעולא כפשוטם, דהא דאינו מביא ביכורים הוא משום שאין מביאים גזל על גבי המזבח. וכן כי הר"ח שאין הלכה כעולא אלא כדפסק שמואל לעיל (דף כ"ה): דזה נוטע בתוך שלו. והתוס' הקשו עליו דא"כ מה שהקשו בגמרא אדעולא מקונה אילן וקרקעו מביא וקורא, הא התם הרי הוא בהיתר ואינו גזלן. ע"כ פירשו כרש"י, שגזלן לאו דוקא, ועיקר טעמו דעולא מפני שאינו "מארצך", שזהו עיכוב בהבאת הביכורים. והנה, דברי הר"ח, יש להוסיף עליהם עוד כמה תמיהות: חדא, שאם אמנם לשון עולא "גזלן הוא" נוטה יותר לפירושו, על עולא גופא תקשי, למה תלה הדבר רק בזה שהוא גזלן, ולא מצד הענין שאינו מארצך, כדפירש"י. עוד קשה, דלפי הר"ח עיקר התקנה לא היתה אלא לטובת הגזלנים, לאפשר להם להביא ביכורים. זה אמנם ק"ק גם לרש"י כי נראה שגם לרש"י התקנה כוללת בתוכה גם לאלה שסמכו באיסור כדכי המאירי, וכ"ה מבואר ברמב"ם שתקנת יהושע היא גם כלפי מי שסמך באיסור. אך לרש"י י"ל דעיקר התקנה היתה נצרכת גם בשביל אלה שסמכו בהיתר, בהרחקת ד"א, ונכלל בתקנה גם לסמכו באיסור. משא"כ לפי הר"ח שכל עיקר לא היתה התקנה נצרכת אלא בשביל הגזלנים.

עוד קשה מש"כ הר"ח שאין הלכה כעולא, כי הלכה כר' יוסי, הרי לפ"ז גם ר' יוחנן שביסס טעמו בתקנת יהושע, גם הוא אינו סובר כר' יוסי, דלדידה אינו גזלן, ואין צורך לתקנה בזה. וא"כ היא מחלוקת בין שמואל לר' יוחנן הלכה

כמי, וקיי"ל שמואל ור"י הלכה כר' יוחנן. תו קשה דלרבנן דפליגי אדרי יוסי וס"ל שסומך באיסור, מה תוכן תקנת יהושע בזה. הרי אין תקנה זו באה לסלק האיסור, שהרי לא אמרינן שמתקנת יהושע מותר לסמוך. וא"כ הרי הסומך בגזלנותו עומד, ואיך אפשר לתקן שמ"מ יוכל להביא מזה ביכורים, והרי זה בא לעקור איסור תורה. עוד קשה דלכאורה אין דברי עולא תלויים כלל במחלוקת דר"י ורבנן. דגם לר"י אין המדובר אלא מצד גדרי נזקים, שבזה לר"י אין על הסומך תורת מזיק שזה נוטע בתוך שלו וכו' והשרשים מאליהם גדלים אח"כ. אבל עולא הרי דן מצד גזל, והיינו שהיניקה שממנה גדלו פירות אלה הם של חבירו, והם אצלו בגזל. וזה אינו קשור כלל עם השאלה אם מותר לסמוך או לא, שגם אם בא אל אדם דבר שאינו שלו בלי מעשה שהוא מצדו, חייב הוא להחזירו לחבירו, ואם אינו מחזיר, גזל הוא בידו. וא"כ כל כה"ג אינו יכול להביא מהם ביכורים, גם לדעת ר' יוסי.

ג.

והנראה בכל הנ"ל והוא בהקדמת מש"כ הרמב"ן בהסברת טעמא דמילתא דהר"ח נד מפירש"י, דזה משום דקשי"ל, אמאי לא תקנו חכמים שיביא ביכורים, דומיא דמה שתקנו חכמים שיביא ביכורים בקונה שני אילנות. ולכאורה דבריו צריכים ביאור. דהרי הא דבשני אילנות מביא, מבואר להלן בגמרא (דף פ"א) שהוא משום ספק שמא קנה קרקע, ומה"ט נמי בקונה אילן אחד, לדעת ר"מ, ואילו לרבנן דס"ל דקונה אילן אי' ודאי לא קנה קרקע, באמת אינו מביא ביכורים. והכא דאין חיוב, ולא מטעם ספק נפטר, אלא מעיקר הדין, אי"כ מה מקום לתקני"ח בזה.

וני שהענין הוא פשוט. שהרי הא דאין כאן חיוב, לפירש"י אינו אלא באותו חלק הפרי שגדל מיניקתו של חבירו, אבל הרי עיקר היניקה היא משלו, וא"כ אותו חלק שגדל משלו חייב הוא שפיר בביכורים. אלא שכיון שבפרי מעורבות היניקות ואין ניתן להבדיל ביניהן, באופן שאם יביא הביכורים, נמצא חלק שצמח מיניקת חבירו אינם ביכורים, והם חולין בעזרה. ובזה הוא דקשי"ל לר"ח שבזה הרי יש תקנה, ממש כדמצינו בענין שני אילנות, שגם שם אינו יכול להביא אלא ע"י הקדשה. דספק אי קנה קרקע, והם ביכורים, או לא קנה, והם חולין בעזרה. ואמרו שם שהתקנה היא שיקדישם על תנאי. אי"כ בנידון דעולא נמי אמאי לא יביא ביכורים. והרי אדרבא הכא עדיפא מדהתם, כי חלק מהפרי הוא חייב, וא"כ הו"ל לתקן שיקדיש את אותו חלק שאין לגביו מארצך. וזהו ממש כקושית התוס' (גיטין מ"ז: ד"ה טבל וחולין) על פירש"י דהתם בענין הבאת ביכורים למ"ד אין ברירה וק"פ לאו כקה"ג, דמ"מ מצי להביא ביכורים ע"י הקדשה.

ד.

ועפ"י תובן יפה מחלוקתם של הר"ח ורש"י בביאור סוגיא דידן. דהנה רש"י פירש הא דטבל וחולין מעורבים זב"ז היינו דאין לך כל חטה וחטה שאין חציה טבל וחציה חולין. והתוס' הקשו עליו כנ"ל.

ויש להקשות עוד על פירש"י משו"מ אי"א להפריש ממקום אחר עליו הרי לפי רש"י ברור שיש כאן חצי טבל, וא"כ יפריש מטבל אחר לפי חצי הכמות של התבואה שהגיעה לרשותו, וכן לפי ערך זה גם יוכל להפריש על טבל אחר מתבואה זו. ונראה דרש"י ס"ל, שמושג שותפות הוא שהשותפות מהוה מין גוף חדש של בעלות, אחד הוא של אחד וחצי אחר הוא של השותף האחר, אלא שהדבר שייך כולו לשותפות כולה. ובכה"ג שהשותפות היא מעכו"ם וישראל, שמכוח השייכות לישראל יש דין טבל ומכוח העכו"ם זה חולין, הרי התבואה היא מין יצור חדש, שבמובן איכותי הוא מורכב מחיוב ופטור. וע"כ לא ניתן להפריש ממנו על מקום אחר ולא ממק"א עליו, ודוק. ומה"ט גם לא מהני הקדשה להבאת הביכורים, כי פירות אלה שבמובן איכותי יש בהם תערובת של חיוב ופטור, אי"א כלל להביאם למקדש, כי אין שום חלק שחייב באופן מלא בביכורים, ומתורצת קושית התוס' על רש"י. אכן התוס' ס"ל דאין ברירה פירושו ספק, שמא קיבל חלקו או לא, או שקיבל חלקו באופן חלקי וכמבואר שם בתוס'. ומעתה רש"י אזיל לשיטתיה גם בניד"ד, ול"ק עליה קושית הר"ח אמאי לא תקנו שיקדיש החלק שבא מיניקת חבירו, דהרי כנ"ל לרש"י למאי דנקטינן אין ברירה, הרי בזה תערובת באיכות הפרי של "מארצך" ושל שאינו מארצך, ובזה אי אפשר כלל להביא ביכורים. וגם הקדשה לא מהני הכא, כי בפירות כאלה שהם מעורבים באיכותם אין חיוב ביכורים כלל ועיקר. ואילו הר"ח ס"ל כהתוס' דגיטין הנ"ל, דאי"ב הפירוש שהוא בגדר ספק. ע"כ פירות אלה ניתן להביא מהם ביכורים. שהרי יתכן שהן כולם משלו, ואם אין הדבר כן אלא הם בחלקם כולם מיניקת שדה חבירו, הרי התקנה היא להקדישם, ואז ניצל הוא מספק חולין בעזרה. ושפיר הוקשה לו דא"כ אמאי ס"ל לעולא דאין מביאים מהם ביכורים כלל מאחר שיש להם תקנה ע"י הקדשה, כמו בשני אילנות, וכהסבר הרמב"ן.

ה.

ולפ"י מתורצת קושית התוס' על פי הר"ח, מה הוקשה לגמרא מקונה אילן אחד, כיוון דהתם בהיתר גדלו. דכיון דלפי עולא יש כאן עכ"פ יניקה שאינה שלו, אי"כ נהי דאין זה מעכב בעיקר ההבאה שניתן להביא ע"י הקדשה, מ"מ כל כה"ג הדין דמביא ואינו קורא. שהרי כך הדין גם בקונה שני אילנות שאמרו התם דמביא מספק, והיינו ע"י הקדשה כנ"ל.

אבל מ"מ אינו קורא. ונתבאר שם טעמא דמילתא, אם מפני שזה מיחזי כשיקרא, ואם מפני חשש שמא יבא להפקיעם מתרומות ומעשרות, שיחשוב שדין ביכורים עליהם. וא"ש קושית הגמרא גם אליבא דהר"ח. ואין הקושיא מהא דמביא אלא ממה שאמרו שם שמביא וקורא.

ו.

ואליבא דהר"ח תתורץ עוד קושיא בסוגיא זו. דפריך עוד שם מהא דשני אילנות מביא ואינו קורא ומזה דא"כ הא שלשה מביא וקורא.

ובתוס' הוקשה להם דהרי מצי לאתויי ממה דבמשנה שם מפורש דין זה דשלשה מביא וקורא. אכן להני"ל י"ל דאילו לא הרישא דקונה שני אילנות מביא ואינו קורא היה אפשר לדחות הקושיא מהא דשלשה מביא וקורא. די"ל

לדעולם יש כאן יניקה שאינה חייבת, והיא דמביא הוא ע"י הקדשה, וס"ל למתניי דמה"ט גם יכול לקרא, וכקושית הגמרא התם דמה איכפת אם יקרא הפסוקים, ונאמר דל"ח למיחזי כשיקרא, וכן להא דשמא יפקיעו מתרו"מ. ולזה הוכרח להביא מרישא, דבשנים מביא ואינו קורא. והא דאינו קורא הוא ע"כ מצד מיחזי כשיקרא מצד דאתי לאפקועינהו מתרו"מ כדמתרץ התם. וא"כ הוכרח להביא הרישא דב' אילנות.

ז.

ולפ"ז יתורץ גם מה שהערנו דלהר"ח התקנה היא רק לצורך הגזלנים. דלא כן הדבר. דגם אי סמך בהיתר נמי צריך התקנה, וזה לענין כי היכי שיוכל גם לקרא. דבלא התקנה נהי דמצי לאתויי הביכורים כיון שאינו גזלן, מ"מ לקרא לא היי יכול, ומוכרח התקנה לצורך הקריאה. ול"ק לפי הנ"ל גם בהא דפסק הר"ח כר' יוסי, דמר' יוחנן אין הכרח דפליג על האי פסקא דשמואל. כי תקנת יהושע הרי נצרכת גם לר' יוסי לענין דיוכל להביא ולקרא. וכל זה בלי הקדשה כלל.

והא דדאיק הר"ח דעולא לא קאי אליבא דר' יוסי, אעפ"י דגם לר"י י"ל דמ"מ היניקה אינה שלו, י"ל דלר"י יש לו תקנה מאחר שאינו עובר באיסור יכול היה לקנות חלק היניקה שבפירות אלה משל חבירו ולהביא עכ"פ הביכורים אם כי בלא קריאה. ומזה משמע דלא ס"ל לעולא כר' יוסי, וע"כ שם גזלן עליו ואין לו תקנה גם בהבאה.

ח.

והנה בהבנת ענין תקנת יהושע, נראה שהדבר תלוי אי ק"פ כקה"ג או לא. דהתוס' הקשו בקונה אילן אחד לר"מ דס"ל קנין פירות כקנה"ג, אמאי לא יביא ביכורים, הא קנה הקרקע לפירותיה. ותירצו לחד תירוצא שכיון שאין לו כשייבש אי"ז גם קנין פירות. וביאור דבריהם נ' דבכה"ג לא קנה הקרקע לפירות אלא הקרקע היא רק בחינת משועבדת לו, שבעל הקרקע מרשה לו לקחת ממנה היניקה, אבל לעולם של הבעלים היא גם לפירותיה. ולפ"ז י"ל דתקנת יהושע היתה שכל כה"ג שיונק משל חבירו יהא נחשב לו קנין פירות בקרקע חבירו ולא רק משעבוד בעלמא. אך כל זה למ"ד דק"פ כקה"ג. משא"כ למ"ד לאו כקה"ג, לא סגי בהכי, דמ"מ אי"ז עדיין "מארצד". ולכן מוכרח לומר דלהאי מ"ד הפירוש של תקנת יהושע היתה להפקיע מהיניקה דין בעלות כל עיקר, וכל מי שיש לו זכות לגדל שם פירות הוא שזוכה ביניקה ע"ז שהפירות גדלים ממנה.

ט.

ומעתה גם כשמזיק לחבירו, שנכנס ברשותו, שנטע תוך ד' אמות נמי, נהי דעושה איסור הרי זה מצד מזיק את חבירו שמעכב המחרישה. אבל באשר ליניקה, כיון שאין ע"ז תורת בעלות מצד בעל הקרקע שפיר מצי למייתי ביכורים. שמה שעושה עבירה הוא לא מצד יניקת הפירות, ואין עבירה זו שבענין אחר מעכבתו מלהביא ביכורים, דבהם אין שום עבירה. דס"ל קנין פירות כקה"ג. והא דקש"ל אמאי לא נמנה זאת בתקנות, כי לדעתו התקנה היתה להקנות לזה ק"פ בשל חבירו, והוי בדומה לשאר תקנות דהתם דהורשה לו להשתמש בשל חבירו. ולא כן לדידן דהתקנה היתה שאין בעלות על היניקה, נמצא שלא קנו כלל הבעלים את היניקה, ואין זה בסוג התקנות שנמנו שם, אלא נוגע לעצם חלוקת הקרקע לשבטים.

סימן צב : בענין כפיה ושעבוד נכסים בצדקהא.

בקצות החושן סימן ר"צ אומר לתרץ (בסוף סק"ג) קושית הראשונים ב"ב דף ח': דנראה דיש כפיה בצדקה, דהרי זו מצוות עשה שמתן שכרה בצידה, ותיירץ דיש דין שעבוד על צדקה (דהוי בגדר מילווה הכתובה בתורה), והגביה היא לא מדין כפיה אלא דנחתין לנכסים. ולפי זה לכאורה צ"ל דכל הני שלא תירצו כן הוא משום דס"ל דאין שעבוד בצדקה. והנה הר"ן (כתובות פ"ד לדף מ"ח ברי"ף דף י"ח) הביא הקושיא והתירוצים, לכאורה לפי זה ס"ל דליכא שעבוד, אך הנה הביא שם עוד מש"כ הרשב"א דבצדקה לא נחתין לנכסים, ומוכח לה מהא דאמרינן (דף מ"ח) מי שהלך למדה"י אין זנים בניו ובנותיו ואין נותנים צדקה מנכסיו, ותמה ע"ז הר"ן הרי יש עוד הלכה שם שבשנתטה יורדים לנכסיו לצרכי צדקה, ואם אמרינן לא נחתי לנכסים, איך ייתכן שנחתו לנכסי שוטה שהוא כאילו שלא בפניו. אע"כ נחתין לנכסים, אך זהו רק כשהוא כאן כדאמר הרמב"ם, אבל אם אינו בפניו - לא.

והנה בדין דלא נחתין שלא בפניו, כגון שהלך למדה"י, פירש בכ"מ שני פירושים: א. דבשנתטה אמדינן לדעתיה שמסכים לזיון ולתת צדקה מנכסיו. ב. משום דאיכא שעבוד נכסים, ובהלך למדה"י דאין גובים מפני שנותן צדקה במקום שהוא שם, עכ"ת"ד. א"כ ק', דאם הר"ן מפרש כתי' א', אין קושיא על הרשב"א מה"ט (וכן פירש באמת המחנ"א בטעמא של הרשב"א). ואם ס"ל כתי' ב', הרי הוא מטעם דיש שעבוד, וא"כ לפי הקצות תקשי מה הביא הר"ן הקושיא, ולא ת"י מצד דין שעבוד.

ב.

אך הנה הקצות באמת שם בראש דבריו הביא הר"ן הנ"ל, וכ' דנימוקו הוא לעולם לא מדין שעבוד אלא מדין כפיה, וזה עפ"משי"כ הרמב"ן בענין שעבודא לאו דאורייתא דגובים ע"י שכופין אותו, דאפשר גם לגבות מנכסיו מתורת "עד שתכופנו בגוף תכופנו בממונו". ומה דאין גובים בהלך למדה"י משום דאמרינן כיוון שזה אינו כאן א"א לכופו, וממילא גם א"א לגבות מממונו. [ומה שפ"י הבי"ח והש"ך שלא גובים שלא בפניו הוא כמו שאין גובים חוב שלא בפניו (חוי"מ סי' ק"יו) דחה, דהרמב"ם אמר שאין גובים בשום פנים]. א"כ דעת הר"ן היא בזה ג"כ כמו הרשב"א, שאין שעבוד נכסים, א"כ הרי א"ש דהוקשה לו כמו לשאר ראשונים.